

Část A.

Právníký stav, jeho postavení a struktura

I. Právníký stav v České republice

I.1. Dělbba moci

Karel Havlíček

Každý, kdo jen zvažuje, že se **právo** stane jeho profesním životním osudem, musí se chttě nechtě smířit s tím, že zároveň volí za svůj životní osud **politiku** a **stát**. Představa moderního právníka, který se nehrne do politických pútek probíraných na titulních stránkách sdělovacích prostředků (povšimněte si, jak malé zastoupení právníků dlouhodobě najdete například v křeslech Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky – to není náhoda), neboť má před očima vidinu vznosné spravedlnosti, svobody a rovnosti a ono politické hemžení na šachovnici mu připadá „pod úroveň“, je sice možná lákavá (zvlášt pro ty, kdož si vytvořili představu o soudcích, obhájících a státních návladních podle blyštivých hollywoodských šablonek), kulhá však na obě nohy.

Především není možno zaměňovat dva pojmy. **Politika** je boj o moc ve veřejném prostoru. Vyplývá z horizontálních a vertikálních společenských vztahů a jejich stratifikace, jejímž zdrojem je věčný proces **hraničení**. Právě hraničení je prvním veřejným (společenským) skutkem člověka. Lidská společnost se totiž neobejde bez určité vnitřní i vnější organizace. Uvědomělé vytvoření hranic je činností, která

je podmíněna schopností abstraktní úvahy (nikoliv tedy směřováním daným jen živočišnými instinkty). Není smyslem této publikace zabývat se podrobně filozofickými aspekty tohoto procesu, který se odehrává od úsvitu organizované společnosti vždy ve formě boje mezi držitelem moci (tzv. mocenskou pozicí) a ostatními částmi společnosti (tzv. mocenskou opozicí). Co však je třeba zdůraznit, je fakt, že hraničení nutně vede ke vzniku nejdůležitější organizační platformy lidstva, jíž je stát, a ke zrodu nejvýznamnějšího regulatorního systému, kterým je právo.

Stranická politika je pouze jednou specifickou disciplínou politiky, jejíž podstata spočívá v použití určitého – zpravidla ideologicky, ale v dnešní postfaktické době i jinak zájmově definovaného – úhlu pohledu, který je té či oné politické skupině mocenské pozice či opozice nejbližší.

Přes veškeré nezbytné zjednodušení, které si povaha naší knihy žádá: je třeba přijmout myšlenku, že stranická politika, která plní média i sociální sítě, je pouhým ramenem širokého toku politiky v obecném smyslu, jejíž mimořádně důležitými součástmi jsou stát a právo. A právě z tohoto hlediska žádný právník není – z podstaty věci nemůže být – při výkonu své profese vyňat z politiky.

Chtělo by se říci: ať se to komu líbí, či nelíbí. Už v této formulaci je ovšem zakódována druhá stránka problému. Mylným ztotožňováním obsahu pojmů stranické politiky a politiky, které ve veřejném prostoru moderní společnosti (ve skutečnosti to ovšem platilo vždy) masivně převažuje, dospívá publikum k majoritnímu názoru, že „politika je svinstvo“. Ano, někdy (často) nepochybně je. Někdy (ještě častěji) se nám takovou jeví – v soudobé rozštěpené společnosti je ta představa mimořádně silně zakotvena. Nejčastěji však je ve skutečnosti politika jediným instrumentem (alespoň z toho portfolia vědomostí, k němuž společnost tisíciletí dospěla) umožňujícím účinnou organizaci lidstva a zabraňujícím smrtelné entropii a nevládnutelnému chaosu.

Nejdokonalejší formou společenské organizace je **stát**, nejdokonalejší metodou regulace jejího vnitřního i vnějšího života je **právo**. V obou případech jde o politické veličiny. A každý právník je touto pupeční šňůrou s politikou spjat.

Moc ve státě (v podstatě poměr mezi mocenskou pozicí a mocenskou opozicí) se z dlouhodobého pohledu rozličně a složitě vyvíjela. Pro naše potřeby se spokojme opět se značně zjednodušenou a zkratkovitou optikou.

Díky muži, který se jmenoval Charles de Montesquieu, přijímáme představu o dělbě moci spočívající v tom, že státní moc sestává ze tří pilířů: moci zákonodárné, moci výkonné a moci soudní. V jedné své práci používám tuto formulaci: „*Tyto tři pilíře existují v jakémsi strategickém partnerství rovnováh a brzd, které by*

měly zaručovat, že se žádná z relativně samostatných součástí státní moci nevymkne ze systému tak, aby měla dominantní úlohu, takže ani dvě z těchto mocí nemohou dojít k dohodě o likvidaci nebo hibernaci té třetí.“²⁾ To je ovšem „klasický“ model – a klasické modely v postfaktické společnosti, jak známo, přestávají platit. Systém dělby moci je podrobován mnohým vlivům. Aleš Gerloch hovoří o jevu, jenž označuje jako **difúzi moci**.³⁾

Domnívám se, že jde o jev, který má dva směry: **vertikální difúzi**, která úzce souvisí s globalizací (v globalizačních procesech se parlamenty a vlády mění, dochází k faktickému přesunu některých úkolů a pravomocí na vyšší celek), a **horizontální difúzi**, kterou charakterizují tak, že triáda tradičních mocenských sloupů je zejména v posledních desetiletích narušována vznikem zvláštních orgánů, které se sice způsobem utváření a určitými dalšími rysy blíží exekutivě, ale místo přímého výkonu se soustřeďují především na různé formy kontroly. Národní bankovní rady, nejvyšší kontrolní úřady, všeliké inspekce a další subjekty rýsují přinejmenším zárodek čtvrtého (totiž: kontrolního) mocenského sloupu. A vedle toho – ba dokonce hlavně – soudobé pojetí liberální demokracie sochá mimořádně vlivný pátý sloup z kvádrů médií, sociálních sítí a formálních i neformálních prvků společnosti, který lze směle nazvat již dnes pátým, občanským pilířem moci.

I.2. Struktura právníckého stavu a právnícké profese

Karel Havlíček

Je-li mocenský základ moderního státu opřen o systém dělby moci (a v tomto ohledu je celkem jedno, v jaké kondici se právě nachází), z hlediska regulace jeho vnitřního i vnějšího života je rozhodujícím nástrojem a zároveň nejdůležitější funkcí státu **právo**, nejosofistikovanější, ale také nejkomplikovanější a nejdražší normativní systém společenské regulace (nikoliv ovšem jediná normativní společenská soustava – je zde též morálka, náboženství, technické normativy, různé soubory pravidel prakticky čehokoliv – hygieny, etikety, sportu, ochrany zdraví, lékařských postupů, soutěží, her atd.).

2) Podrobněji Montesquieu, Ch.: *O duchu zákonů (sv. I.)*. Přel. Fořtová, H., Oikomenh. Praha, 2010. Viz též Havlíček, K.: *Osudné vynálezy lidstva / Obtížná cesta k fragmentárnímu státu a osvícenému právu*. Praha: Academia, 2020; dále též autor: Justice a nová dělba moci, *Soudce* č. 7–8/2012; kapitoly téhož autora Poznámky o metamorfóze státu a práva, in Bárta, M., Kovář, M. a kol.: *Na rozhraní / Povaha změny*. Nakladatelství Vyšehrad. Praha, 2016; a další komentářové stati autora.

3) Prof. A. Gerloch s tímto názorem vystoupil na sympoziu „Ústavní projekce dělby moci“, které se konalo 13. 4. 2018 v pražském Karolinu.

Normativita práva tkví v tom, že každé pravidlo, které jej tvoří (právní norma), se vztahuje na neurčitý počet případů určitého druhu. Právo je – na rozdíl od ostatních společenských normativních systémů ovšem vybaveno nejvyšší mírou autority, kterou zajišťuje stát garancí **státního donucení**.

Složitost práva a závažnost důsledků jeho aplikace si odedávna vyžadovala existenci skupiny osob, které se tímto systémem profesionálně zabývají. Tak s různými peripetemií vznikal **právnícký stav**.⁴⁾ Definuji jej jako **neinstitucionalizovaný soubor právníků**, libovolno jakých profesí, přičemž za právníky považuji **osoby s aprobovaným právníckým vzděláním** (nikoliv tedy nezbytně osoby vykonávající právnícké profese). To je **objektivní** vymezení, k němuž však nutno zřejmě přidat i vymezení **subjektivní** – jde totiž o osoby, které se samy hlásí k příslušnosti k právníckému stavu.⁵⁾

Český právnícký stav je dnes založen především na existenci jednotlivých **právníckých profesí**, z nichž ty nejdůležitější a nejtypičtější jsou organizovány v **právnícké komory** s povinným členstvím (advokáti, notáři, exekutoři) nebo – v ostatních případech – v **právnícké unie** (soudci, státní zástupci, podnikoví právníci), které ovšem mají dobrovolnou povahu spolkovou a část českého právníckého stavu tak zůstává mimo tyto organizační struktury.

Právník, který je příslušníkem určité profese nevyžadující vstup do profesního sdružení (v praxi se to týká zejména soudců a státních zástupců), mnohdy vůbec podobnou možnost nemá (tvrdím, že to je škoda, neboť například vytvoření Unie legislativců by bylo velmi dobrým krokem, mimochodem proto, že stát se systematicky jejich výchově nevěnuje a skuteční legislativní odborníci patří k vymírajícím druhům). Jiný zase necítí takovou potřebu (například Soudcovská unie zahrnuje přibližně třetinu všech tuzemských soudců, větší část soudců tedy organizována tímto způsobem není). A potom jsou tací, kteří se dokonce s takovým krokem vnitřně naprosto neidentifikují.

Vzpomínám, že na počátku tisíciletí takovou pozici výrazně zastávala tehdejší předsedkyně Nejvyššího soudu Iva Brožová. Vedl jsem s ní rozhovor pro časopis Soudce, v němž řekla: „Když Soudcovská unie vznikala, byla jsem silně motivována proti ní. ... Myslela jsem si, že především soudci by na svobodu měli reagovat budováním vlastní nezávislé osobnosti. Mimo to se domnívám, že jakmile se kdokoliv – tedy i soudce – někde

4) Zájemcem lze doporučit k bližšímu studiu publikaci Kindl, V., Skřejpek, M. a kol.: *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti (upravené a rozšířené vydání)*. Wolters Kluwer. Praha, 2016.

5) Významná diskuse na toto téma proběhla na prvním sezení Právníckého klubu, o němž čtenář může najít informace na stránkách profesního časopisu *Soudce* č. 1/2013 (srov. str. 22 a násl.).